

K1. Az ókori athéni állam (Attika)

A demokrácia kialakulása

- A gyarmatosítás során a kézművesekből és kereskedőkből álló **démosz** meggazdagodott.
- A démosz politikai hatalmat követelt, és az arisztokráciával vívott harcuk eredményeként kialakult a demokrácia.
- A demokrácia olyan berendezkedés, amelyben az államhatalom a nép kezében van.
- A politikai életben kizárólag a poliszban született férfiak vehettek részt, a nők és a bevándorlók nem.

Kleiszthenész reformja (Kr. e. 508)

- A származási és vagyoni elvet a területi elv váltotta fel.
- Minden szabad, felnőtt athéni férfi egyenlő polgárjogot kapott, és a lakosságot 10 **phülébe** (területi egységbe) sorolták.

Államszervezet és intézmények

- A **népgyűlés (eklészia)** minden fontos kérdésben döntött, például törvényeket hozott és cserépszavazást tartott.
- Az **Ötszázak Tanácsa (bulé)** a sorsolt tagjaival törvényjavaslatokat tett és végrehajtotta a népgyűlés döntéseit.
- A **heliaia** egy 6000 fős sorsolt esküdtbíróság volt, amely igazságszolgáltatással foglalkozott.
- A katonai vezetést a szavazással választott **sztratégoszok** látták el.

Fénykor és bukás

- Athén Periklész idején élte fénykorát, amikor a megnövekedett állami bevételekből napidíjat fizettek a szegényeknek, hogy gyakorolhassák politikai jogaikat.
- A város megnövekedett hatalma miatt kitört a peloponnészoszi háború, amelyben Athén végül vereséget szenvedett Spártától.
- A vereség miatt felszámolták az athéni demokráciát, feloszlatták a déloszi szövetséget, és lebontották a városfalakat.

K2. A középkori városok és az uradalom

A hűbéri rendszer és a feudalizmus

- A **feudalizmus** egy olyan társadalmi, jogi és gazdasági berendezkedés, amelynek alapja a föld birtoklása.
- A beneficium még kötelezettség nélküli és nem örökíthető birtok volt, míg a feudum már katonai szolgálathoz kötött és örökíthető földadomány.
- A hűbérúr (senior) birtokot adományozott a hűbéresnek (vazallusnak), így alakult ki a hűbéri láncolat.

Az uradalom és a jobbágyság

- Az **uradalom** egy önellátásra berendezkedett nagybirtok volt, amelynek központja kezdetben az udvarház, majd a vár volt.
- A parasztok különféle kötelezettségekkel tartoztak a földesúrnak: kilencedet és pénzadót fizettek, valamint robotoztak a majorsági földeken.
- A földesurakat kiváltságok, például kocsmatartás, malomtartás és a jobbágyság feletti bíraskodás (úriszék) illette meg.

A középkori városok kialakulása

- A városok kereskedelmi útvonalak, folyótorkolatok vagy püspöki székhelyek mentén jöttek létre.
- Fő céljuk a földesuraktól való függetlenedés és az önkormányzat elérése volt.
- Fontos városi kiváltság volt a szabad bíróválasztás, az egyösszegű adózás és az **árumegállító jog**.
- A városokat falakkal védték, a rendkívül szűk utcák és az állatok jelenléte miatt pedig az egészségtelen körülmények között gyorsan terjedtek a járványok.

A céhek

- Az ugyanazon iparágban dolgozók érdekvédelmi tömörülései a **céhek** voltak.
- A céhszabályzat szigorúan korlátozta a versenyt, szabályozta a piacot és az árakat, valamint megvédte a tagokat a kontároktól.
- A mesterré válás hosszú folyamat volt: inas, majd legény éveken és vándorúton keresztül vezetett a remekmunka elkészítéséig.

K3. Az iszlám vallás

Kialakulás és alapfogalmak

- Az iszlám vallás az Arab-félszigeten alakult ki a kereskedővárosok (például Mekka) térségében.
- Az alapító **Mohamed**, aki 570 körül született Mekkában, kezdetben kereskedőként dolgozott.
- Mohamed 610-ben kezdte el hirdetni az iszlámot Gábriel arkangyal felszólítására.
- A **hidzsra**, azaz Mohamed 622-es menekülése Medinába jelenti a muzulmán időszámítás kezdetét.
- Az iszlám szó jelentése belenyugvás Allah akaratába.

Hittételek

- Szigorúan egyistenhívő vallás, amely elveti a keresztény szentháromságtant, és Allahot tartja a világ teremtőjének.
- Elismeri prófétának Ábrahámot, Mózeszt és Jézust, de Mohamedet tartja az utolsó prófétának.
- A vallás szent könyve a **Korán**.

Az iszlám öt pillére

1. Hitvallás: Allah az egyetlen Isten, és Mohamed az ő prófétája.
2. Kötelező naponta ötször imádkozni Mekka felé fordulva.
3. Alamizsnát kell adni a szegényeknek.
4. A Ramadan hónapban napkeltétől napnyugtáig böjtölni kell.
5. Életében legalább egyszer minden hívőnek el kell zárándokolnia Mekkába.

Szervezet és állam

- Az istentisztelet helye a mecset, ahonnan a karcsú minaretből hívják imára a hívőket.
- Az iszlám világban a hívők közössége és az állam egybeesik; a kalifa Mohamed utódaként egyszerre főpap és politikai vezető.
- Nem alakult ki a föld magántulajdona, mert minden föld a kalifa tulajdona.
- A **dzsihád** nem csupán szent háborút, hanem az Allahnak tetsző legvégsőkéig való fáradozást és az ország védelmét is jelenti.

K4. Az államalapítás

Válaszút a kalandozások után

- A magyarság a kalandozások kudarca után válaszút elé került: vagy kihal és kiirtják, vagy beilleszkedik a keresztény Európába, amivel biztosítja a megmaradását.

Géza fejedelem (972–997)

- Békét kötött a szomszédokkal, 973-ban pedig megkötötte a **quedlinburgi békét** I. Ottóval.
- A békéért cserébe lemondott az ausztriai és morva területekről.
- Jó kapcsolatot ápolt Bizánccal, és a rokoni kapcsolatok kiépítése érdekében dinasztikus házasságokat kötött.
- Behívta a keresztény hittérítőket az országba, valamint lovagokat is hívott, hogy a magyarok eltanulják a nyugati harcmodort.

I. (Szent) István (997–1038)

- A **primogenitúra** elve alapján követte apját, és fegyverrel leverte a pogány szeniorátusra hivatkozó Koppányt, akinek testét felnagyeltette elrettentésül.
- 1000-ben megkoronáztatta magát, a koronát pedig II. Szilveszter pápától kérte, amivel jelezte, hogy nem ismer el világi hatalmat maga felett.
- Törvényben tette kötelezővé a **kereszténység** felvételét, a vasárnapi templomba járást, és előírta, hogy tíz falu közösen építsen egy templomot.
- Tíz püspökséget és két érsekséget alapított, az önálló esztergomi érsekséggel pedig elhárította a német egyházi befolyást.
- A **vármegyerendszer** kiépítése során a megerősített udvarházak élére ispánokat nevezett ki, akiknek feladata az adószedés, a bíraskodás és a katonaság vezetése volt.
- Halála előtt trónörökösnek a velencei Orseoló Pétert jelölte ki, mivel fia, Imre meghalt, a pogánynak ítélt Vazult pedig megvakíttatta és száműzte.

K5: 11. tétel – IV. Béla és a tatárjárás

- **IV. Béla politikája a tatárjárás előtt:**

- Célja a III. Béla korabeli birtokrendszer és a királyi tekintély visszaállítása volt.
- Felülvizsgáltatta a birtokadományokat, a tanácsban pedig elégettette a bárók székeit.
- Befogadta a tatárok előtt menekülő kunokat (Kötöny királyt és 40 ezer emberét), de a bárók megölték Kötönyt, így a kunok kivonultak az országból, csökkentve a haderőt.
- A közeledő tatár veszélyről Julianus barát tájékoztatta a királyt (1236).
- Körülhordoztatta a véres kardot, ezzel harcra szólítva a fegyvereseket.

- **A tatárjárás (1241–1242):**

- A tatárok Batu kán vezetésével a Vereckei-hágónál törtek be 1241-ben.
- **1241. április 11-én** a muhi csatában a magyarok döntő vereséget szenvedtek.
- A király Dalmáciába, Trau várába menekült a tatárok előtt.
- 1242 márciusában a tatárok váratlanul kivonultak (valószínűleg Ögödej nagykán halála miatt).
- Az ország lakosságának 20-50%-a elpusztult, leginkább az Alföldön, de a kővárakat nem tudták bevenni.

- **IV. Béla, a "második honalapító":**

- **Újranépesítés:** Visszahívta a kunokat, németeket, cseheket, morvákat és románokat telepített be a pusztítások pótlására.
- Földeket adományozott, de ennek feltételül kővárak építését és páncélos csapatok felállítását szabta.
- Tudatos várospolitikát folytatott, kiváltságleveleket és falépítési jogot adott.
- A szervienseket a törvény nemeseknek minősítette.
- Kialakult a **familiaritás** rendszere, ahol a köznemesek a nagybirtokosok szolgálatába (katonai védelembe) álltak.

K6: 1. tétel – I. Károly (Róbert)

- **Hatalomra jutása:**
 - Az Árpád-ház kihalása (1301) után a nápolyi Anjou-házból érkezett.
 - Meg kellett küzdenie a tartományurakkal (kiskirályokkal), például Csák Mátéval, Aba Amádéval és Kán Lászlóval.
 - 1312-ben a **rozgonyi csatában** katonai győzelmet aratott.
 - A "hivatalos" koronázás 1310-ben történt Székesfehérvárott, a Szent Koronával, az esztergomi érsek által.
- **Belpolitikája:**
 - Új arisztokráciát hozott létre (Garai, Szécsi, Lackfi) a legyőzött kiskirályok birtokaiból.
 - Bevezette a **honorbirtokot**, amely a tisztség viselésének idejére szolgált, így növelve a királytól való függőséget.
 - A **banderiális** (zászlós) urak saját zászlajuk alatt vihatták fegyvereseiket a harcba.
- **Gazdaságpolitikája:**
 - Reformjait Nécsei Demeter tárnokmester dolgozta ki a regálé jövedelmekre támaszkodva.
 - A bányabér (urbura) 1/3-át átengedte a földesuraknak, így ösztönözve a bányanyitást.
 - Királyi monopólium lett a pénzverés és a nemesfémek felvásárlása (kamara).
 - Értékálló aranyforintot veretett firenzei mintára.
 - A kamara hasznának kiesését az első közvetlen adóval, a **kapuadóval** (portális adó) pótolta.
 - A külkereskedelmi forgalomra bevezette a **harmincadvámot**.
- **Külpolitikája:**
 - Békepolitika és szövetségépítés jellemezte.
 - **1335-ös visegrádi királytalálkozó:** A magyar, a cseh és a lengyel király találkozója.
 - Bécs árumegállító joga ellen új kereskedelmi útvonalat alakítottak ki Prága felé.

K7: 18. tétel – Hunyadi Mátyás (1458–1490)

- **Hatalomra jutása és megszilárdítása:**
 - V. László halála után (1458) nagybátyja, Szilágyi Mihály választotta királlyá.
 - A kormányzóként működő Szilágyit háttérbe szorította és a török ellen küldte.
 - 1464-ben visszaszerezte a Szent Koronát III. Frigyesztől, és koronázott király lett.
- **Államszervezeti reformjai:**
 - Szakképzett, a királytól függő, sokszor alacsonyabb sorból származó (nemesi vagy polgári) tisztségviselőket alkalmazott a kincstartóság és a bíróságok élén.
 - Csökkentette a királyi tanács befolyását, a kancellária élére bizalmasát helyezte.
- **Gazdasági intézkedései:**
 - Célja a rendi ellenőrzés csökkentése és a jövedelmek növelése volt.
 - A kapuadó helyett bevezette a **füstpénzt** (ezt háztartásonként kellett fizetni telkenként helyett).
 - A harmincadvámot koronavámra nevezte át.
 - A rendkívüli hadiadót évente többször is beszedte, amivel a jobbágyi terhek 60%-ra nőttek.
- **Katonai reformok:**
 - A "**fekete sereg**": 15 000-20 000 fős, profi kiképzésű zsoldoshadsereg (cseh, lengyel, német zsoldosokkal), amely csak a királytól függött.
- **Külpolitikája:**
 - *Török ellen:* Aktív védekező politika. Visszafoglalta Szabácsot (1476), Kinizsi Pál pedig győzött a kenyérmezei csatában (1479).
 - *Nyugati politika:* Célja a német-római császári cím megszerzése volt, de alacsony származása miatt ez nem sikerült.
 - 1485-ben elfoglalta Bécset, és ide helyezte át székhelyét.
- **Reneszánsz udvar és trónutódlás:**
 - Felesége, az itáliai Beatrix hatására meghonosodott a reneszánsz kultúra (nagy építkezések, Corvinák könyvtára).
 - Törvényes fia nem lévén, törvénytelen fiát, Corvin Jánost próbálta utódjának biztosítani, sikertelenül.

K8: 2. tétel – A nagy földrajzi felfedezések és következményei

- **Előzmények és feltételek:**
 - A XV. századra Nyugat-Európában gazdasági fellendülés és népességnövekedés következett be.
 - **Okok:** Aranyéhség (a nemesfémbányák kimerültek), és az Oszmán Birodalom terjeszkedése, amely lezárta a keleti kereskedelmi útvonalakat (1453 Bizánc eleste).
 - **Feltételek:** A térképészet fejlődése (Toscanelli térképe, miszerint a Föld gömb alakú), új hajótípusok (karavella, karakk), a tájékozódást segítő iránytű és jákobpálca, valamint Tengerész Henrik tengerészeti iskolája.
- **Felfedezők:**
 - **Portugálok (Afrika partjai felé):** Bartolomeo Diaz elérte a Jóreménység fokát (1487), Vasco da Gama pedig Indiába is eljutott (1498).
 - **Spanyolok:**
 - **Kolumbusz Kristóf:** Izabella támogatásával nyugat felé indult, és 1492-ben szállt partra a Bahama-szigetekenél (Indiának hitte).
 - **Amerigo Vespucci:** Felismerte, hogy Kolumbusz új földrészen járt, így róla nevezték el a kontinenst.
 - **Magellán:** Célja a fűszertermelő szigetek elérése volt, expedíciója (1519–1522) megkerülte a Földet.
- **Gyarmatosítás:**
 - A portugál-spanyol érdekeltségeket az 1494-es **tordesillasi szerződés** egy hosszúsági kör mentén osztotta fel.
 - A konkvisztádorok (hódítók) – például Cortez az aztékokat, Pizarro az inkákat – leigázták az őslakos indián kultúrákat.
 - A munkaerőigény miatt afrikai rabszolgákat hurcoltak be.
- **Következmények (A világkereskedelem):**
 - Amerikából óriási mennyiségű nemesfém érkezett Európába, ami az arany leértékelődéséhez és **árforradalomhoz** (infláció) vezetett.
 - Új növények jelentek meg Európában: kukorica, dohány, burgonya, paprika.
 - Kialakult a világkereskedelem és az ültetvényes gazdálkodás.

K9: A reformáció kialakulása és elterjedése

- **A reformáció kezdete:**
 - A katolikus egyház válságban volt (fényűző életmód, reneszánsz pápák kiadásai).
 - X. Leó pápa a Szent Péter-bazilika építését **búcsúcédulák** (bűnbocsánat pénzért) árusításából fedezte.
 - **Luther Márton** ágoston-rendi szerzetes 1517. október 31-én, Wittenbergben 95 pontból álló vitairatot fogalmazott meg a visszaélések ellen.
- **Luther tanításai (evangélikusok/lutheránusok):**
 - A bűnt egyedül Isten bocsáthatja meg, nincs szükség az egyház közvetítésére.
 - Kizárólag a hit által lehet üdvözülni, és egyedül a Biblia lehet a hívők vezérfonala.
 - Szekularizációt (egyházi birtokok világi kézbe adását) követelt, fel akarta oszlatni a szerzetesrendeket.
 - Eltörölné a cölibátust és a pápai hatalmat, bevezetné az anyanyelvi szertartásokat és a két szín alatti áldozást.
- **Az augsburgi vallásbéke (1555):**
 - A protestánsok ("protestáltak") és a katolikusok között kitört vallásháborút zárta le.
 - Kihírdették az "akié a föld, azé a vallás" (cuius regio, eius religio) elvet, vagyis a fejedelmek dönthettek a területük vallásáról.
- **További irányzatok:**
 - **Kálvinisták (reformátusok):** Kálvin János Svájcban (Genfben) alkotott. Tanítása a predesztináció (eleve elrendelés tana). "Olcsó", demokratikus egyházat hozott létre, ahol az irányítás a presbiterek (világiak) és a lelkészek közös tanácsának (konzisztórium) a kezében van.
 - **Antitrinitáriusok (unitáriusok):** Szervét Mihály követői, tagadták a Szentháromságot és Krisztus isteni természetét.
 - **Anabaptisták (újrakeresztelők):** Münzer Tamás vezetésével elvetették a csecsemőkori keresztelést.

K10: Felvilágosult reformok (Mária Terézia és II. József)

- **A felvilágosult abszolutizmus:**
 - Az uralkodó alapvető rendszerváltás nélkül (felülről) irányítja az ország modernizációját (oktatás, gazdaság, egészségügy).
- **Mária Terézia (1740–1780):**
 - A leányági örökösödést biztosító *Pragmatica Sanctio* révén került trónra.
 - Az osztrák örökösödési háborúban a magyar nemesség ("életünket és vérünket") megvédte a trónját.
 - **Rendeleti kormányzás (pátens):**
 - **1754 kettős vámrendelet:** A birodalom belső piacának védelme. Célja a cseh/osztrák ipar támogatása volt, amivel Magyarország megmaradt nyersanyagtermelő agrárországnak.
 - **1767 úrbérrendezés (urbárium):** Rögzítette a jobbágyterheket (pl. 1 nap ígás vagy 2 nap gyalogrobot) és a telek nagyságát. Célja az állami adóalany (a jobbágy) védelme volt a földesurakkal szemben.
 - **1777 Ratio Educationis:** Oktatási rendelet, amely egységes tanmenetet és iskolaszervezetet hozott létre.
- **II. József (1780–1790) – a "kalapos király":**
 - Tudatosan nem koronáztatta meg magát, hogy ne kössék a magyar törvények.
 - Célja egy egységes, központosított birodalom.
 - **Rendeletei:**
 - **Tűrelmi rendelet:** Elismerte a protestáns és görögkeleti vallások egyenjogúságát (pl. hivatalviselés).
 - Feloszlatta a "felesleges" (nem tanító vagy gyógyító) szerzetesrendeket.
 - **Nyelvrendelet:** A latint német hivatalos nyelvvel váltotta fel.
 - **Közigazgatás:** A vármegyerendszer helyett 10 kerületre osztotta az országot.
 - **1785 Jobbágyrendelet:** Megszüntette a röghözkötést, biztosította a szabad költözködés, pályaválasztás és házasságkötés jogát (bár a földesurakat nem kártalanította).
 - Halálos ágyán, a külső-belső politikai válság és a francia forradalom hatására a *nevezetes tollvonással* három kivétellel (tűrelmi, jobbágy és papok fizetése) az összes rendeletét visszavonta.

2. Az ipari forradalom (K11)

Fogalma és feltételei

- **Ipari forradalom:** Az iparban hirtelen végbemenő változás, amely során a kézműipart felváltja a gépekkel folyó tömegtermelés a gyárakban.
- **Helyszín és idő:** A XVIII. század végén indult Angliából.
- **Feltételek Angliában:**
 - Alkotmányos monarchia (politikai akadályok hiánya).
 - Gyarmati tőke és a jól működő Angol Bank (1694).
 - **Bekerítések:** A parasztok földjének kisajátítása miatt tömeges, olcsó munkaerő áramlott a városokba.
 - Gazdag szén- és vasércbányák.

A textilipar és a gőzgép forradalma

- A legelső gépesített ágazat a textilipar (gyapotfeldolgozás) volt, mert kis tőkével hatalmas hasznot hozott.
- **Találmányok:** John Kay repülő vetélője (1733), Hargreaves "Fonó Jenny"-je (1764), Arkwright fonógépe (1768), Jacquard szövőgépe (1805).
- **A gőzgép:** James Watt tökéletesítette (1769/1781). A szénbányászati vízszivattyúzásból indult, majd minden ágazatban (gépipar, mezőgazdaság) forradalmasította a meghajtást.

Közlekedés és következmények

- **Közlekedés:** Stephenson gőzmozdonya (1814) és Fulton gőzhajója (1807). Létrejött a vasúthálózat, amelyhez szabványosított alkatrészekre volt szükség.
- **Társadalmi hatások:** Demográfiai robbanás, városiasodás (**urbanizáció**), a lakosság elkülönülése (szegregáció).
- **Új társadalmi rétegek:** Megjelent a termelőeszközökkel rendelkező tőkés (burzsoázia) és a nincstelen, bérmunkából élő proletariátus.

3. Szövetségi rendszerek kialakulása (K12)

Nagyhatalmi célok a 19. század végén

- **Németország:** Bismarck célja a németység egyesítése és Franciaország elszigetelése (a francia revans miatt). Létrehozta a **Három császár szövetségét** (1873: német, orosz, osztrák-magyar).
- **Franciaország:** Célja az európai pozíciójának és becsületének visszaszerzése.
- **Anglia:** "Fényes elszigeteltség", célja a hatalmas gyarmatbirodalom megőrzése.

Balkáni válság és a Központi hatalmak

- A gyengülő Oszmán Birodalom hatalmi ürt hagyott a Balkánon, amire az oroszok és a Monarchia is pályázott.
- Az orosz-török háborút (1877–1878) az 1878-as **berlini kongresszus** zárta, ahol Oroszország diplomáciai vereséget szenvedett, és megsértődve kilépett a Három császár szövetségéből.
- **Központi hatalmak létrejötte:**
 - 1879: Kettős szövetség (Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia).
 - 1882: **Hármas szövetség**, csatlakozik Olaszország (francia-afrikai ellentétek miatt, annak ellenére, hogy területi vitái vannak az OMM-mel).
 - 1883: Csatlakozik Románia is.

Az Antant kialakulása

- **1893: Orosz-francia szövetség:** Katonai paktum, amely Németországot kétfrontos háborúval fenyegette.
- **1904: Entente cordiale (Szívélyes megegyezés):** Anglia nyitott Franciaország felé a német flottafejlesztés miatt, és rendezték észak-afrikai gyarmati ellentéteiket.
- **1907: Angol-orosz egyezmény:** Perzsia három részre osztásával és afgán kérdések rendezésével teljessé vált az **Antant** (Hármas Antant), ami a konfliktusokat lokális helyett immár globálissá tette.

4. Széchenyi és Kossuth programja (K13)

A reformkor (1825/1830 – 1848)

- A polgári átalakulásért és a nemzeti önállóságért vívott liberális nemesi küzdelem kora.
- **Fő kérdések:** Érdekegyesítés (nemes és jobbágys között), jobbágyszabadítás (előbb önkéntes, majd kötelező állami kárpótlással), ősiség eltörlése, közteherviselés.

Széchenyi István ("A legnagyobb magyar")

- **Háttér:** Udvarhű, arisztokrata, nyugati utazásai döbbsentették rá az elmaradottságra.
- **Irányelvei:** Lassú, szerves, békés fejlődés a Habsburgokkal együtt. Előbb gazdasági felzárkózás, utána politikai reform. A főnemességre támaszkodna.
- **Művei:** *Hitel* (1830 - az ősiség gátolja a hitelfelvételt), *Világ* (1831), *Stádium* (1833 - a reformok 12 pontos összefoglalója).
- **Gyakorlati tettei:** MTA alapítása (1825), Lánchíd, kaszinók, lóverseny, folyószabályozás (Duna, Tisza), balatoni gőzhajózás, vasút.

Kossuth Lajos

- **Háttér:** Rendi környezet, birtoktalan kishemes, az ellenzéki újságírás megteremtője (*Országgyűlési Tudósítások*, majd *Pesti Hírlap*).
- **Irányelvei:** Minél gyorsabb fejlődés. Előbb politikai átalakulás, ami meghozza a gazdasági fellendülést. Hajlandó volt konfliktust is vállalni a bécsi udvarral.
- **Programja:** Érdekegyesítés, **kötelező örökváltság** állami kárpótlással, polgári alkotmány.
- **Gazdaság:** A hazai ipar védelme érdekében Védővámok és a **Védegylet** (1844) létrehozása.
- **Nemzetiségi kérdés:** Az "egy politikai nemzet" koncepciójában hitt, amely egyéni szabadságjogokat ad, de kollektív vagy területi autonómiát nem.

5. A kiegyezés és a dualizmus kora (K14)

Az újabszolutizmus kudarca

- **Külpolitikai csődök:** Ausztria az 1853-56-os krími háborúban elvesztette orosz szövetségét, 1859-ben pedig súlyos vereséget szenvedett Itáliában.
- A belső passzív ellenállás és a növekvő államadósság megegyezésre sarkallta Bécsset. A próbálkozásokat (októberi diploma, februári pátens) a magyarok 1861-ben visszautasították (Deák – Felirati párt; Teleki – Határozati párt).
- A **provizórium (1861-1865)** időszaka után (Schmerling államminisztersége) mindkét fél belátta a kompromisszum szükségességét.

A kiegyezés megkötése (1867)

- Deák 1865-ös *húsvéti cikkében* jelezte a megegyezési hajlandóságot.
- Az 1866-os königgrätzi porosz-osztrák háborús vereség végleg rákényszerítette Bécsset a megegyezésre.
- 1867-ben Ferenc Józsefet királlyá koronázták, és megalakult a második felelős magyar kormány (Andrássy Gyula vezetésével).

A dualista állam berendezkedése (Osztrák-Magyar Monarchia)

- **Közös ügyek:** Külügy, hadügy és az ezeket finanszírozó pénzügy. Ezeket két, 60-60 fős delegáció ellenőrizte.
- **Önállóság:** A két birodalomfél minden más belügyi kérdésben független volt egymástól (saját kormány, országgyűlés).
- **Uralkodói jogok:** Ferenc József hatalma erős maradt az **előszentesítési jog** (törvények előzetes jóváhagyása) és a hadsereg (K.u.K.) közvetlen irányítása révén (német vezényleti nyelvvel).
- **Gazdasági kiegyezés (10 évente megújítva):** Közös vámterület, közös valuta, a tőke és munkaerő szabad áramlása. A terheket **kvóta** alapján osztották el (Ausztria 70%, Magyarország 30%).

Értékelés

- **Pozitívum:** Biztosította Magyarország reális maximális önállóságát, és soha nem látott gazdasági fejlődést hozott mindössze 30%-os teherbírással.
- **Negatívum:** Kossuth a "Kasszandra-levelében" bírálta, mert a rendszer merev volt, konzervált egy pusztulásra ítélt birodalmat, és lehetetlenné tette a demokratikus reformokat (pl. választójog, nemzetiségi kérdések), ami végül az összeomláshoz vezetett.

1. Hunyadi János törökellenes harcai (K15)

Származás és felemelkedés

- Apja a havasalföldi származású Vojk. A család Luxemburgi Zsigmond idején emelkedett fel, Hunyadi pedig I. (Jagelló) Ulászló hadvezére lett.
- Első nagy sikere az **1441-es bátaszéki csata** volt (Habsburg Albert özvegye, Erzsébet ellen), jutalmul a határvédelmi funkciót betöltő szörényi bánságot kapta.
- **Hadvezéri tudománya:** Alkalmazta a huszita harcmódot (gyors felvonulás, szekérvár, meglepetés, parasztok bevonása) és az itáliai condottieri (zsoldos) zárt alakzatot.

Törökellenes harcok

- **Első sikerek:** 1441-ben Nándorfehérvárnál (Iszhák bég), 1442-ben Gyulafehérvárnál (Mezid bég) győzött.
- **A hosszú hadjárat (1443–1444):** 35 ezres nemzetközi sereggel indult télen, célja a törökök kiűzése és Drinápoly elfoglalása volt. Bár a fagy miatt vissza kellett vonulni, három győztes csatát is vívott.
- **A drinápolyi béke (1444):** Nagyon előnyös feltételekkel kötötték: 100 ezer arany hadisarc, szerb/bosnyák várak visszaadása.
- **A várnai csata (1444):** A pápa és a velencei hajózár ígérete miatt a magyarok felrúgták a békét. A hajózár csődöt mondott, a török sereg átjutott. Ulászló király meggondolatlan rohama miatt elesett a janicsárok ellen, a csata vereséggel zárult.

Kormányzás és a nándorfehérvári diadal

- **Gubernátor (1446–1453):** Hunyadi a király nélkül maradt ország kormányzója lett. Az 1448-as II. rigómezei csatát elvesztette, innentől csak védekezésre kényszerült.
- **Nándorfehérvár ostroma (1456):** * A török hajózárral vette körbe a várat (védője: Szilágyi Mihály).
 - Hunyadi áttörte a hajózárt, míg **Kapisztrán János** egy keresztes sereggel érkezett felmentésre.
 - A július 21-i nagy rohamot visszaverték (Dugovics Titusz hőstette), Hunyadi pedig a török ágyúkat is elfoglalta.
 - A pápa a győzelem (vagy az ostrom) okán elrendelte a **déli harangszót**.
 - A diadal után kitört pestisjárványban Hunyadi elhunyt, de a győzelem 70 évre megállította a nagyobb török támadásokat.

15. TÉTEL: A náci Németország

I. A weimari köztársaság (1919–1933)

- **Keletkezése:** 1918. november 9-én, II. Vilmos menekülése után kikiáltották a köztársaságot. 1919-ben parlamenti demokrácia alakult ki.
- **Válságok:** Gazdasági nehézségek, a márka elértéktelenedése. A jótételési problémák miatt a franciák megszállták a Ruhr-vidéket.
- **NSDAP (Náci Párt):** 1919-ben Münchenben alakult. Főbb tagok: Hitler, Röhm, Göring, Goebbels, Hess.
- **Sörpuccs (1923):** Hitler sikertelen hatalomátvételi kísérlete, börtönbe kerül.

II. Náci ideológia (Mein Kampf)

- **Szociáldarwinizmus:** Az élet harc, ahol az erősebb győz, a gyengébb elpusztul; a fajok keveredését a természet ellenzi.
- **Rasszizmus:** Emberi fajok hierarchiája: áryák (kultúraalapítók), hollandok/skandinávok (hordozók), zsidók (kultúrarombolók).
- **Antiszemizmus:** A zsidóságot élősködőnek és rombolónak tartotta; célja a "vér és föld" védelmében a megsemmisítésük (Endlösung).
- **Élettér-elmélet (Lebensraum):** Németország túlnépesedése miatt új területek kellenek (expansió Kelet felé).

III. A hatalom megragadása (1933–1934)

- **Kancellárság:** 1933. jan. 30-án Hindenburg kinevezi Hitlert.
- **Diktatúra kiépítése:** Reichstag felgyújtása (1933. febr.) – kommunisták vádolása és szabadságjogok korlátozása. Pártok megszüntetése, tartományok autonómiájának elvétele, állami rendőrségi ellenőrzés (Himmler).
- **Hosszú kések éjszakája (1934):** Az SA (Hitler szocialista ígéreteit követelő szervezet) likvidálása az SS-el.
- **Egyesített hatalom:** 1934. aug. 21.: Hitler államfő és kancellár is.
- **Szervezetek:** SA (rohamosztag), SS (személyi védelem/hű fegyveres erő), Gestapo (titkosrendőrség), SD (kémelhárítás).

IV. Külpolitika

- Kilépés a Népszövetségből (1933), újrafegyverkezés (1935).
- Saar-vidék visszacsatolása (1935), Rajna-vidék remilitarizálása (1936).
- Anschluss (1938).

- Csehszlovákia feldarabolása: Müncheni konferencia (1938) után Szudéta-vidék , majd 1939-ben Csehország megszállása (Protektorátus).

Trianon és a bethleni konszolidáció

I. A trianoni békeszerződés (1920. június 4.)

- **Helyzet:** Az ország területe 324 411 km²-ről 92 963 km²-re csökkent, lakossága 18,2 millióról 7,6 millióra esett.
- **Területi veszteségek:** Erdély (Románia), Felvidék/Kárpátalja (Csehszlovákia), Délvidék (Szerb-Horvát-Szlovén Királyság), Horvátország, Burgenland (Ausztria), Fiume (Olaszország).
- **Következmények:** Gazdasági tönkretétel (nyersanyagok, piacok, vasúthálózat elvágása), 3,3 millió magyar rekedt határon kívül, antiszemitizmus felerősödése.
- **Apponyi-delegáció:** A „Vörös térkép” (Teleki) bizonyította az igazságtalanságot.

II. Bethleni konszolidáció (1921–1931)

- **Politikai stabilizáció:** Trónfosztás (1921), KMP betiltása.
- **Bethlen–Peyer-paktum:** MSZDP legális működése sztrájk- és szervezési korlátozásokért cserébe.
- **Parlamentarizmus:** Egységes Párt létrehozása, kétkamarás parlament, nyílt szavazás.
- **Gazdaság:** Népszövetségi kölcsön (1924), pengő bevezetése (1927). Ipar (textil, villamos, vegyipar) fejlődése, mezőgazdaság gépesítése.

Sztálini diktatúra

I. Hatalomépítés

- Lenin halála (1924) után Sztálin legyőzte Trockijt.
- Cél: a SZU erőteljes nagyhatalommá tétele és felzárkóztatása.

II. Gazdaság

- **Tervgazdálkodás:** NEP megszüntetése, ötéves tervek, központi irányítás (Tervhivatal).
- **Ipar:** Erőltetett nehézipari fejlesztés, sztahanovista mozgalom.
- **Mezőgazdaság:** Kollektivizálás (kolhozok, szovhozok), erőszakos paraszti beszolgáltatások, éhínségek (Holodomor, 1932–33).

III. Diktatúra és Terror

- Eszközök: Titkosrendőrség, besúgóhálózat, koncepciós perek, GULAG-táborok.
- Tisztogatások: A Vörös Hadsereg vezérkarának 87%-át kivégezték.
- Személyi kultusz: A vezető totális dicsőítése.

Magyarország részvétele a II. világháborúban

I. Revíziós sikerek és elköteleződés

- **Bécsi döntések:** Felvidék (1938), Észak-Erdély (1940) visszaszerzése.
- **Háromhatalmi Egyezmény:** 1940-ben csatlakozás, semlegesség feladása.
- **Jugoszlávia:** Örök barátsági szerződés (1940), majd 1941-ben német nyomásra támadás, Teleki Pál öngyilkossága.

II. A háborúban

- **Szovjetunió elleni hadjárat:** 1941. június: kassai bombázás ürügyével hadba lépés.
- **Don-kanyar (1943):** A 2. magyar hadsereg megsemmisítő veresége, Kállay-kormány próbálkozása a kiugrásra.
- **Német megszállás (1944. március 19.):** Margarét-terv, Sztójay-kormány, deportálások.
- **Kiugrási kísérlet:** 1944. október 15., Horthy sikertelen bejelentése, Szálasi nyilas rémuralma.
- **Vége:** Az ország hadszíntér lett, óriási emberi és anyagi veszteségek, felszabadulás 1945. április 4-én.